

«ФУТБОЛЬНА ВІЙНА»: САЛЬВАДОРО-ГОНДУРАСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1969 РОКУ

Іван Данилюк

доктор філософії, кандидат історичних наук,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка, КиївE-mail: ivandanyluk@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-4313-2746>

У статті досліджуються причини та перебіг конфлікту між Сальвадором та Гондурасом 1969 року, а також наслідки, які мав конфлікт на інтеграційні процеси у латиноамериканському регіоні. Автор дотримується думки, що сальвадорсько-гондураський конфлікт було спровоковано низкою чинників, а саме: різним обсягом надходження інвестицій до Сальвадору й Гондурасу, що призвело до нерівномірного розвитку цих держав; демографічно-аграрними викликами в обох країнах (проблеми земельної реформи в Гондурасі та демографічні проблеми у Сальвадорі); давні невирішені територіальні суперечки між двома країнами. Однак формальним приводом вважають футбольні матчі між збірними цих держав за вихід до півфіналу Чемпіонату світу із футболу. Було відзначено, що преса обох країн сприяла загостренню кризи та насильству проти сальвадорців у Гондурасі та проти гондурасців у Сальвадорі під час футбольних матчів. Автор приходить до висновку, що рішення уряду Гондурасу депортувати сальвадорців (яких уряд Гондурасу за два роки до цього погодився прийняти у свою країну та надати їм землю) спричинило кризу у відносинах між двома латиноамериканськими країнами. Проблема депортації сальвадорців створювала серйозні виклики для уряду Сальвадору: депортованих сальвадорців було важко інтегрувати в економічне життя Сальвадору через обмежені земельні ресурси та перенаселення країни. Відзначено, що внаслідок сальвадорсько-гондураської війни, за різними джерелами, від 2 до 6 тисяч убитих цивільних і військових з обох сторін; значна кількість сальвадорців (за різними даними, від 60 до 130 тис.) були примусово депортовані з Гондурасу або втекли через страх за своє майбутнє; Гондурас і Сальвадор зазнали значних промислових і соціальних збитків в результаті війни; в обох країнах зросла політична роль військових. Обґрунтовано думку про те, що воєнне протистояння між Сальвадором та Гондурасом завдало удару по інтеграційним процесам в регіоні й зупинило проєкт регіонального-економічного співробітництва – Спільний ринок Центральної Америки.

Ключові слова: «Футбольна війна», Стогодинна війна, дипломатія, Сальвадор, Гондурас, Латинська Америка.

«Футбольна війна» (ісп. *Guerra del Fútbol*), яка ще відома як «Стогодинна війна» (ісп. *Guerra de las Cien Horas*) – це короткотривалий збройний конфлікт, який тривав із 14 по 18 липня 1969 р. між Сальвадором та Гондурасом. Конфлікт між двома латиноамериканськими країнами збіглася із заворушеннями під час відбору на Чемпіонату світу з футболу 1970 р. – звідси поширена назва «Футбольна війна»²⁰ [Luckhurst, 2019]. Для обох країн ці матчі були важливі, оскільки і Сальвадор і Гондурас отримали можливість вперше у своїй історії представляти свої країни на Чемпіонаті світу з футболу.

Всупереч загальноприйнятій назві «футбольна війна», все ж приводом до війни, між двома латиноамериканськими країнами, стала депортація урядом Гондурасу зі своєї території сальвадорських іммігрантів, які раніше були розміщені на території держави. Під час політичних дебатів у медіа обох країн розгорнулись істеричні компанії зі звинуваченнями одним урядом іншого.

У таких умовах збірні Сальвадору і Гондурасу зустрілись на матчі у відборі на Чемпіонат світу 1969 р. Футбольні матчі між двома командами

супроводжувались сутичками вболівальників, насильством й погроми, що спровокувало нові внутрішні конфлікти: так, нападків й погромів зазнавали сальвадорці, які перебрались до Гондурасу, а понад 60 тис. сальвадорців змушені були втікати із Гондурасу. У відповідь на погроми Сальвадор розірвав дипломатичні відносини із Гондурасом, а згодом, 14 липня 1969 року, Сальвадор окупував прикордонні території Гондурасу [Marcos, 2009].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Конфлікт між Сальвадором й Гондурасом в зарубіжній історіографії досліджували: Т. Андерсон «Війна розкуркулених: Гондурас та Сальвадор» (англ. *The War of the Dispossessed: Honduras and El Salvador*) [Anderson, 1981]; О. Гарсія «Пам'ять про те, що називають 'футбольною війною'» (ісп. *La Memoria de la Mal llamada 'Guerra del Fútbol'*) [García, 2019]; Т. Лукхерст «Гондурас проти Сальвадору: Футбольний матч, який започаткував війну» (англ. *Honduras v El Salvador: The football match that kicked off a war*) [Luckhurst, 2019].

У вітчизняній історіографії конфлікт Сальвадору й Гондурасу 1969 року частково досліджували у контексті міжнародних конфліктів: О. Куцька та Д. Перемибіда [Куцька, Перемибіда, 2022]; В. Строкаль та А. Ковпак [Строкаль, Ковпак, 2022]; а також К. Поліщук [Поліщук, 2012] у контексті конфліктів у Південній Америці. Окреме наукове

²⁰ Назву конфлікту «Футбольна війна» дав польський журналіст Ришард Капусцінський (пол. *Ryszard Kapuściński*), який перебував у Гондурасі під час конфлікту, посилаючись на футбольний матч, що відбувся між Сальвадором та Гондурасом напередодні війни 1969 року [Marcos, 2009].

дослідження конфлікту між Сальвадором та Гондурасом здійснив С. Кулик у статті «Футбольні матчі як привід для збройного конфлікту між Сальвадором і Гондурасом у 1969 році» [Кулик, 2012].

Мета статті: дослідити причини, перебіг й наслідки конфлікту між Сальвадором й Гондурасом в 1969 р. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **дослідницьких завдань:** проаналізувати причини сальвадорско-гондураського конфлікту; дослідити перебіг війни між країнами; висвітлити наслідки сальвадорско-гондураського протистояння для двох держав та регіону загалом.

Виклад основного матеріалу: Хоча літературна назва конфлікту «футбольна війна» наштотує на думку, що конфлікт між Сальвадором та Гондурасом виник через футбольний матч, все ж причини війни 1969 року набагато глибші. Коріння сальвадорско-гондураського протистояння було по-перше, в проблемах земельної реформи в Гондурасі та демографічних проблем в Сальвадорі, що породило масову імміграцію сальвадорців до Гондурасу [Acker, 1988, с. 39]; по-друге, в територіальних суперечках, які тривали уже понад 100 років між двома країнами; по-третє, із нерівномірним розвитком Сальвадору й Гондурасу, що породжувало протистояння між країнами і невдоволення Гондурасу (через неоднаковий розподіл інвестицій між обома країнами та експансією сальвадорських товарів на гондураському ринку). Український дослідник С. Кулик вважав причиною сальвадорско-гондураського конфлікту, те що в обох країнах при владі «перебували класичні диктатори» [Кулик, 2012, с. 82] й відсутності в обох державах «внутрішньополітичної консолідації» [Кулик, 2012, с. 82], а також економічну і воєнну відсталість та соціальну нестабільність [Кулик, 2012, с. 83].

В 1960 р. уряд США здійснював кроки із формування Центральноамериканського Спільного Ринку (англ. *Central American Common Market*), тобто зони вільної торгівлі, яка включала Коста-Рику, Нікарагуа, Гватемалу, Гондурас та Сальвадор. Метою уряду США було надання привілейованих торгових умов цим п'ятьом державам Центральної Америки, щоб дозволити своїм транснаціональним компаніям створювати великі плантації у цих країнах. Безсумнівно, основні переваги отримували американські транснаціональні корпорації, які, таким чином, знайшли великі простори землі для обробки та дешевої робочої сили [Acker, 1988]. Проте були й незаперечні вигоди для названих країн, оскільки завдяки інвестиціям США вони могли вийти із сільськогосподарської відсталості, в якій опинились [Scarinzi, 2020].

Проблема, однак, полягала в тому, що уряди центральноамериканських країн не мали жодного механізму контролю за діяльністю інвесторів, отож останні надавали перевагу на встановлення плантації там, де вже був певний ступінь технологічного розвитку. У цьому плані Сальвадор був досконалішим, тоді як Гондурас найбільш відсталим. Хоча великих американських інтервенцій у Гондурасі не бракувало, інвестиції в Сальвадор були набагато

більшими [Acker, 1988]. Як результат із середини 60-х років у Сальвадорі відбулося значне економічне зростання, завдяки розвитку торгівлі із США через регіональний інтеграційний проєкт Центрально-американський Спільний Ринок, від якого основну вигоду отримували Сальвадор та Гватемала, тоді як Нікарагуа та Гондурас стали споживачами продуктів цих країн [García, 2019, с. 69]. Відповідно економічне зростання Сальвадору призвело до покращення умов життя та падіння дитячої смертності, як наслідок відбулося помітне демографічне зростання, яке вже в середині 60-х років зробило Сальвадор найбільш заселеною країною (після Мексики) в Центральній Америці [Luckhurst, 2019].

З огляду на обмеженість сільськогосподарської угідь, демографічне зростання Сальвадору створювало проблему зі значним перенаселенням в країні й, як наслідок, безробіттям. Відтак, безробітні сальвадорці не мали можливості розпочати обробку нових земельних ділянок (земельні ресурси були обмежені), не могли працевлаштуватися в промисловості (промисловий сектор був слабо розвиненим) [Acker, 1988, с. 39]. Оскільки, економіка Сальвадору майже повністю базувалася на сільському господарстві, а земля була в руках іноземних транснаціональних корпорацій та невеликого класу землевласників, які надавали свої власні землі селянським робітникам, так званим *campesinos* за системою *encomiendas*²¹. Натомість у сусідньому Гондурасі земельна ситуація була подібною до сальвадорської (транснаціональні компанії та великі землевласники контролювали більшість оброблюваних земель), проте у цій державі була ще значна частина необроблюваних земель [García, 2019, с. 68].

Тому уряд Сальвадору, побоюючись селянських протестів, які могли б поставити під загрозу і без того нестабільну внутрішню політико-економічну ситуацію, вирішив звернутися до сусіднього Гондурасу. Адже у Гондурасі сільськогосподарська відсталість була жахливою. Хоча, як зазначалось вище, у Гондурасі основна оброблювана земля була в руках великих землевласників й іноземних транснаціональних корпорацій, як і в Сальвадорі, проте, з однієї сторони, в Гондурасі, все ще було багато необробленої землі; а з іншої, Гондурас не мав проблем із перенаселенням, як Сальвадор. Так, територіально Гондурас перевищував площу сусіднього Сальвадору у 5 разів, проте у 1969 р. населення Сальвадору нараховувало 3,7 млн чол., тоді як населення Гондурасу лише 2,6 млн чол., тобто Сальвадор (який був у 5 разів меншим за Гондурас) мав на 1,1 млн чол. (40 %) більше населення ніж Гондурас [Acker, 1988, с. 43]. До того, густина населення Сальвадору була в шість разів більшою: у Сальвадорі вона досягала 142 особи на км², тоді як у Гондурасі вона становила 21 осіб на км² [García, 2019,

²¹ В Сальвадорі історично склалася специфічна система землеволодіння, а саме система енком'єнда, успадкована від іспанських колонізаторів, відповідно до якої сальвадорські селяни працювали на великих землевласників у обмін на ділянку для проживання та можливість вирощувати продукцію для сімейного споживання [García, 2019, с. 68].

с. 68].

З метою сприяння економічному розвитку й розробці необроблюваних земель, а також залучення нової робочої сили в країну, уряд Гондурасу погодився на прохання Сальвадору дозволити імміграцію. Так, у 1967 році обидві держави підписали двосторонню конвенцію про імміграцію, згідно з якою сальвадорці мали свободу транзиту та право проживання й роботи, якщо вирішили емігрувати до Гондурасу. Після підписання конвенції про імміграцію тисячі сальвадорців перебралися до Гондурасу (як легально, так і не легально), де вони зводили будинки, а іноді засновували й цілі села, розпочинали обробку земель, які до того часу пустували. Вже до 1969 року в Гондурасі проживало понад 300 тисяч сальвадорців, що становило 20 % населення Гондурасу [Luckhurst, 2019]. Така політика Гондурасу сприяла аграрному розвитку (й можливості залучення інвестицій у майбутньому), оскільки культивувались земельні угіддя, які раніше не оброблялись. Щобільше, громадяни обох країн розмовляють іспанською мовою та є католиками за віросповіданням, що мало б сприяти інтеграції сальвадорців у гондураське суспільство.

Проте масове прибуття сальвадорських іммігрантів, яке називали «експансією сальвадорців» до Гондурасу, викликало обурення серед гондураських селян, які проживали в скрутних соціально-економічних умовах та боролися за перерозподіл землі великих землевласників, а також гондураськими націоналістами, які розпочали кампанію проти «сальвадорської експансії». З кінця 1967 р. в Гондурасі прокотилася серія протестів із вимогами підвищення заробітної плати, захисту інтересів гондураських селян, аграрної реформи тощо. Водночас, у гондураських медіа почалась кампанія проти «сальвадорської експансії», яка звинувачувала сальвадорців у зростанні безробіття і зниженні заробітної плати у Гондурасі, а також у погіршенні умов життя для простих гондурасців [Pérez-Pineda, 2014, с. 11–12].

Потужна Національна федерація фермерів Гондурасу (*FENAGH*) тиснула на уряд задля початку аграрної реформи. *FENAGH* вимагала перерозподілити державні землі на користь гондурасців, а оскільки, сальвадорські селяни-іммігранти переважно поселялись на державних землях, названа організація розпочала пропагандистську кампанію, спрямовану безпосередньо проти сальвадорців. *FENAGH* у 1967 – 1968 рр. провела низку маніфестацій та страйків за участі робітників, купців та промисловців, студентів та викладачів [García, 2019, с. 69].

У 1968 році загострилась соціальна напруга щодо аграрної реформи й перерозподілу земель у самому Гондурасі на користь гондураських селян [Leuva, 2009]. Неконтрольоване зайняття сальвадорцями необроблюваних земель викликало невдоволення як серед гондураських селян та великих землевласників. Ця ситуація, додана до загрози соціальної революції, змусила президента Гондурасу, Освальдо Енріке

Лопес Арельяно²², розпочати аграрну реформу [García, 2019, с. 68]. Однак аграрна реформа не була спрямована ні проти великих землевласників, ні проти транснаціональних компаній, які домінували у Гондурасі.

Позаяк диктатуру Лопес Арельяно підтримували великі землевласники Гондурасу та транснаціональні компанії США, тому уряд не наважився перерозподілити землю, які належали його покровителям [Anderson, 1981, с. 64–75]. Соціально-політична ситуація в Гондурасі загострювалась, як наслідок, у квітні 1969 року уряд прийняв сенсаційне рішення, а саме: вирішив конфіскувати землі, які незаконно захопили сальвадорці й передати ці ділянки (уже оброблювані) селянам Гондурасу. Сальвадорців, які у 1967 – 1969 рр. нелегально перебралися до Гондурасу, мали вислати з країни [García, 2019, с. 68]. Ті ж сальвадорці, які законно прибули в Гондурас й отримали там землю – мали право залишитись в країні. Як результат, тисячі сальвадорців, опинились перед загрозою втрати житла і землі, відповідно мали бути депортовані назад до батьківщини. Реформа уряду Гондурасу полягала в тому, щоб сальвадорських фермерів, які незаконно переселилися до Гондурасу та незаконно захопили землю, репатріювати без майнових прав до Сальвадору, а потім розподілити їхні ділянки, які вони обробляли (в деяких випадках протягом багатьох років), серед національно незахищених верств населення [García, 2019, с. 68].

Уряд Сальвадору шукав шляхи, щоб переконати своїх сусідів не депортувати сальвадорців, апелюючи до спільної конвенції 1967 року, особливо з огляду на надзвичайну складність реінтеграції переселенців у самому Сальвадорі [Luckhurst, 2019]. Окрім того, уряд Сальвадору вважав, що рішення Гондурасу щодо депортації сальвадорців було серйозним міжнародним правопорушенням. Проте питання було спірним, адже легальні іммігранти не виселялись, а тільки ті, хто незаконно захопив земельні наділи у Гондурасі. Однак коли указ Національного аграрного інституту Гондурасу набув чинності, криза була неминуча [Scarinzi, 2020]. Відповідно у сальвадорських медіа розпочалась гостра кампанія проти Гондурасу, після чого дипломатичні відносини між Сальвадором й Гондурасом стали напруженими.

На додаток до проблеми із сальвадорськими іммігрантами, загострилися старі суперечки щодо сухопутних та морських кордонів між двома країнами, зокрема, низки островів у затоці Фонсека [García, 2019]. Переговори щодо демаркації кордонів між Сальвадором й Гондурасом розпочалися ще у 1869 році, проте вони були безрезультатними, отож процес демаркації так і не був завершений, і часто саме прикордонні території ставали причиною загострення відносин між країнами [Orozco, 2003, с. 136]. Конфлікти на прикордонних територіях мали як політичний характер (так, ще в шістдесятих роках XX століття карти та книги з географії, видані в

²² Освальдо Енріке Лопес Арельяно (ісп. *Oswaldo Enrique López Arellano*) – генерал Гондурасу, політик і диктатор. Двічі президент Гондурасу: із 1963 по 1971 рік в результаті військового перевороту, а потім з 1972 по 1975 рік також завдяки військовому перевороту.

Гондурасі та Сальвадорі, проводили кордон відповідно до своїх інтересів), так і організаційні (оскільки, кордон погано охоронявся, то він дозволяв не лише проїзд осіб без документів, але й діяльність злочинних банд, які займалися контрабандою, крадіжкою худоби та іншими злочинними діями) [García, 2019, с. 68]. Через невизначеність кордонів, часто збройні сили Сальвадору потрапляли на територію Гондурасу, нібито переслідуючи злочинців, що провокувало міждержавний конфлікт.

З іншої сторони, нерівномірний розвиток економіки країн-учасників Центральноамериканського Спільного Ринку також додав свою лепту в розпал сальвадорско-гондураського конфлікту. Так, Сальвадор став панівною країною у торгівлі в Центральній Америці, його товари зайняли значну частину гондураського ринку. Таким чином, Сальвадор отримував основні вигоди від співпраці у рамках спільного ринку, тоді як Гондурас вважав систему вільної торгівлі збитковою для промислового розвитку своєї країни. Великий дефіцит платіжного балансу Гондурасу незабаром зумовив ворожнечу між двома країнами. І ці настрої вплинули на імідж сальвадорських іммігрантів, разом із вищезгаданою «сальвадорською експансією» на земельні угіддя, а також прикордонними проблемами. Крім того, у гондураському суспільстві була поширена думка про те, що сальвадорці були причиною економічних проблем Гондурасу [Leyva, 2009, с. 156–157].

Отож, до аграрної проблеми сальвадорско-гондураського протистояння напередодні 1969 року додані прикордонні конфлікти, економічна експансія Сальвадору та невдоволення від розподілу інвестицій і прибутків в рамках Центральноамериканського Спільного Ринку, що у підсумку тільки загострювало протистояння між країнами й наближало до війни. Заслугує уваги й думка Оскар Гарсія, який вважав, що внутрішньополітичні проблеми обох країн були одним із факторів конфлікту, оскільки «обом урядам було зручно переорієнтувати увагу населення з національних проблем на ненависть до сусіда» [García, 2019, с. 69]. Такої ж думки й Едуардо Галеано, який зазначає, що «тоді обома країнами правили військові диктатури, які прищеплювали ненависть до сусіда, щоб приховати причини національних проблем» [Galeano, 1995].

Попри дипломатичні зусилля Сальвадор не зміг змінити позицію Гондурасу, до червня 1969 року майже п'ятсот сальвадорських сімей вже були офіційно депортовані, в багатьох випадках у переселенців конфіскували усі їхні речі [García, 2019, с. 69]. Пропагандистські кампанії, яку просували уряди Гондурасу й Сальвадору один проти одного, лише підбурювали населення в обох країнах до ворожнечі. У такій ситуації у червні 1969 року, національні збірні з футболу Сальвадору й Гондурасу мали зустрітись в півфіналі для відбору на Чемпіонат світу із футболу.

Футбольні матчі. Протягом червня 1969 року сальвадорська й гондураська футбольні збірні мали зустрітись й зіграти серію матчів задля відбору на Чемпіонату світу 1970 року.

– Під час першої гри, яка проходила 8 червня

1969 року в Тегусігальпі (столиця Гондурасу), Гондурас виграв з рахунком 1:0 [Luckhurst, 2019]. Між сальвадорськими й гондураськими фанатами відбулися сутички, футбольні фанати обох збірних «бешкетували» [Anderson, 1981]. Також відбулися вуличні бійки між вболівальниками команд, під час яких гостьова команда Сальвадору та її вболівальники зазнавали насильства й принижень. У відповідь преса Сальвадору засудила ці дії та скористалася нагодою, щоб підбурити сальвадорців помститися гондурасцям, які мали приїхати на другий матч у Сальвадор [García, 2019, с. 70].

Варто звернути увагу на непересічну подію, яка вплинула на сальвадорско-гондураський конфлікт: ідеться про самогубство Амелії Боланьос (*Amelia Bolaños*) (яку іноді називають першою жертвою «Футбольної війни»). 6 червня 1960 року, вісімнадцятирічна сальвадорська дівчина Амелія Боланьос, як і багато її співгромадян, вдома палко вболівала за свою збірну перед екраном телевізора. Коли, на останній хвилині футбольного матчу, нападник Гондурасу забив вирішальний гол, Амелія Боланьос була настільки приголомшена, що взяла батьківський пістолет і наклала на себе руки. Цей вчинок юної вболівальниці приголомшив Сальвадор, а національні медіа «трагізували» вчинок юної сальвадорки. Похорони Амелії Боланьос транслювали на сальвадорських медіа, де були присутні тисячі сальвадорців, футболісти із сальвадорської збірної, і навіть представники політичного істеблішменту [Cruz-Manjarrez].

– Під час другої гри (15 червня) в Сан-Сальвадор (столиці Сальвадору) Сальвадор виграв з рахунком 3:0 [Goldstein, 1991]. Цього разу сутички між футбольними фанатами набули загрозливого характеру. Так, сальвадорські вболівальники жорстоко побили гондураських фанатів і, навіть, гондураських футболістів. Демонстративно знищувалася державна символіка Гондурасу. Жорстокі напади на вболівальників Гондурасу тривали протягом усього перебування їх в Сальвадорі [García, 2019, с. 70]. У відповідь на насильство у Сальвадорі над гондурасцями, у Гондурасі прокотилася хвиля нападів на сальвадорців [Asker, 1988]. Своєю чергою, уряд Гондурасу пришвидшив депортацію сальвадорських іммігрантів зі своєї території, для чого влада дозволила залучати озброєні угруповання місцевих жителів, відомих як «Манча Брера» (*Mancha Brava*). Окрім того, прокотилася хвиля погромів закладів, які продавали сальвадорські товари в Гондурасі [García, 2019, с. 70]. В результаті зазнали насильства й грабунків тисячі сальвадорців у Гондурасі, а понад 60 тис. сальвадорців були змушені втікати з Гондурасу. У медіа обох країн тривали кампанії направлені однією країною проти іншої. Так, преса Сальвадору поширювала історії біженців²³ про

²³ Існує гіпотеза, що преса Сальвадору перебільшувала історії, оскільки історик Карлос Перес Пінєда дослідив 157 нотаріальних справ, які були зроблені, де свідчення репатріантів були зібрані під час в'їзду в Сальвадор. Більшість з біженців покинули всі свої активи в Гондурасі, і одинадцять заявників заявили, що були очевидцями вбивств родичів або земляків. Хоча деякі сальвадорці

жорстоке поводження з ними, страждання їхніх земляків, або історії про які вони чули, такі як захоплення, звалтування та вбивства [García, 2019, с. 70]. Тоді як преса Гондурасу засуджувала зловживання, які зазнали гондураські вболівальники в Сальвадорі, а також обурливим виявилася неповага господарів до національної символіки Гондурасу.

– Під час третьої гри (фінальний матч плей-офф), яка відбулася 27 червня 1969 року в Мехіко²⁴ (столиці Мексики) [Acker, 1988], яку Сальвадор виграв з рахунком 3:2 після додаткового часу. Матч супроводжувався сутичками між вболівальниками двох збірних, а на додачу цього ж дня, 27 червня 1969 року, Сальвадор розірвав дипломатичні відносини з Гондурасом [García, 2019, с. 70]. Уряд Сальвадору звинуватив сусіда у тому, що останній «не зробив нічого для запобігання вбивствам, утискам, звалтуванням, грабункам і масовому вигнанню сальвадорців», а також стверджував, що «уряд Гондурасу не вжив жодних дієвих заходів для покарання за ці злочини, [...] і не надав гарантій щодо майбутнього відшкодування збитків, заподіяних сальвадорцям» [Acker, 1988].

Початок воєнних дій. Ще 24 червня Сальвадор почав мобілізацію своїх збройних сил. Уже 14 липня 1969 р. на прикордонних територіях траплялись випадки стрільби з автоматичної зброї та мінометів [Luckhurst, 2019]. Уряд Гондурасу, усвідомлюючи ризики нападу Сальвадору на свої території, звернувся до Організації Американських Держав (ОАД), щоб провести надзвичайне засідання Ради ОАД у Вашингтоні. Засідання Ради ОАД розпочалося о 14:00 14 липня 1969 р., проте вже пів на четверту його було призупинено на прохання сальвадорського посла в ОАД [Luckhurst, 2019]. Оскільки, вже о 15:00 президент Сальвадору Фідель Санчес²⁵ віддав наказ про підготовку до неминучого нападу на Гондурас, який у Сальвадорі назвуть як «війна справедливої самооборони» (ісп. *Guerra de legítima defensa*) [Escudos, 2014].

14 липня 1969 р. о 18:10 сальвадорська авіація розпочала військові дії із авіаударів по столиці Тегусігальпі, по містах Грасіас, Окоतेпеке, Санта-Роза-де-Копан, Ютікалпу, Гуаймаку, Амапала, Чолутека та Накаоме [García, 2019]. Серед військових цілей сальвадорці завдали удару по гондураських авіабазах у Чолутека, Катакамас і Таланга, а також по Міжнародному аеропорту Тонконтін в Тегусігальпі [Luckhurst, 2019].

Після вдалих авіаударів армія Сальвадору розпочала вторгнення в Гондурас вздовж основних доріг. На початку, після вдалих авіаударів противника, Гондурас не зміг оперативно реагувати на наступ сальвадорської армії, яка була чисельнішою й

краще озброєною. Так, у перші дні армія Сальвадору досягла швидкого прогресу й наблизилась до столиці Тегусігальпі [García, 2019]. Протягом перших днів сальвадорські війська просунулись на 60 км в глиб території Гондурасу, за що сальвадорська преса почала іменувати Сальвадор – «Ізраїлем Латинської Америки» [Кулик, с. 87]. Втім, наступ сальвадорської армії не тривав довго, згодом, 15–16 липня 1969 р., Гондурас здійснив ряд авіаударів по базах Сальвадору, а саме: Ілопанго, Акаджутла, Кутуко, що уповільнило просування сальвадорських сил [García, 2019].

Уже 16 липня 1969 року Гондурас розпочав контрнаступ проти армії Сальвадору. Хоча наступ не отримав значних успіхів, все ж гондураським військовим вдалося призупинити наступ Сальвадору. Проте Сальвадор все ще мав перевагу над Гондурасом. 17 липня наступ Сальвадору було зупинено, а також знищено частину його авіації. Після авіаудару по нафтобазах Сальвадору, армія країни не мала ресурсів для маневрів й просування в глиб Гондурасу.

Мирні переговори. Уряд Гондурасу, побоюючись вторгнення сальвадорської армії в столицю Тегусігальпу, закликав Організацію Американських Держав (ОАД) втрутитися задля припинення війни.

Варто відзначити, що обидві країни шукали підтримки у США, проте уряд США наклав ембарго на постачання зброї Сальвадору й Гондурасу, відмовившись підтримувати жодну зі сторін. Однак деякі із країн латиноамериканського регіону (Гаїті, Домініканська Республіка) нелегально постачали зброю обом країнам [Кулик, с. 87].

Під тиском ОАД 18 липня 1969 року було погоджено припинення вогню, яке було заплановано на 20 липня 1969 р. Слід відзначити, що Сальвадор чинив опір тиску ОАД, вимагаючи, щоб Гондурас погодився виплатити компенсації сальвадорцям, які зазнали нападів раніше та тим, які змушені були покинути Гондурас. Також вимагалось, щоб Гондурас гарантував безпеку тим, хто залишився в країні [Luckhurst, 2019].

Хоча президента Сальвадору Фідель Санчес пробував лавірувати й не слідувати диктату ОАД, проте це призвело до засудження Сальвадору як «держави-агресора» [Scarfinzi, 2020]. Під тиском ОАД й погрозою введення економічних санкцій проти Сальвадору, а також після погодження направлення спостерігачів ОАД до Гондурасу задля нагляду й гарантування безпеки сальвадорців-іммігрантів – уряд Сальвадору погодився на виведення армії, яке відбулося 5 серпня, і повернення до «*status quo ante bellum*»²⁶ [García, 2019].

5 серпня 1969 р. Сальвадор повністю вивів свої війська із території Гондурасу. Цього ж дня президент Гондурасу гарантував президенту Сальвадору, що його уряд забезпечить належну безпеку сальвадорцям, які залишились в країні. Водночас президент Сальвадору просив виплатити компенсації сальвадорцям, які змушені були покинути Гондурас, проте дане прохання було відхилене.

також заявили, що отримували захист або допомогу від цивільних осіб Гондурасу [García, 2019, с. 70].

²⁴ Перший матч проводився у столиці Гондурасу, другий у столиці Сальвадору, оскільки у першому матчі виграв Гондурас, а у другому – Сальвадор. Отож, за результатами перших двох матчів була нічия, тому мав відбутися третій – вирішальний матч, який проводиться на нейтральній території.

²⁵ Фідель Санчес Ернандес (*Fidel Sánchez Hernández*) – сальвадорський військовий, політичний діяч й дипломат. Президент Сальвадору з 1967 по 1972 рік.

²⁶ *Status quo ante bellum* із латинської «ситуація, яка існувала до війни».

Відносини між двома країнами Центральної Америки залишались складними до мирного договору підписаного 30 жовтня 1980 р. в Лімі (Перу). Відповідно до цього договору Сальвадор й Гондурас передавали прикордонні суперечки щодо п'яти ділянок сухопутного кордону та щодо затоки Фонсека на розгляд Міжнародного суду.

Тільки в 1990-х роках розпочався новий процес налагодження регіонального співробітництва між країнами Центральної Америки. Після так званого втраченого десятиліття (ісп. *década perdida*) вісімдесятих, у 1991 році Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа та Панама підписали Протокол Тегусігальпи, яким була створена Центральноамериканська інтеграційна система (ісп. *Sistema de la Integración Centroamericana*), до якого згодом приєдналися Беліз і Домініканська Республіка [García, 2019, с. 73].

В 1992 році Міжнародний суд Гааги виніс рішення, яким було покладено край прикордонним суперечкам між Гондурасом і Сальвадором, а в 1998 р. ці країни підписали договір про демаркацію кордону для реалізації положень Міжнародного суду [Scarinzi, 2020].

Втрапи сторін. Автор вважає безпосередніми наслідками «футбольної війни» 1969 року наступне: 1) за різними даними від 2 до 4 тис. загиблих та від 12 до 15 тис. поранених серед цивільного населення та військових; 2) від 60 до 130 тисяч переміщених сальвадорців: деяких примусово депортували, інші

втекли з розгромленого війною Гондурасу. Проте у Сальвадорі на біженців чекало перенаселення і крайня бідність. Отож, соціальна ситуація в Сальвадорі погіршилася, а уряд виявився не в змозі вирішити економічні й соціальні потреби сальвадорців депортованих із Гондурасу; 3) Сальвадор й Гондурас понесли значних промислових і соціальних збитків в наслідок бомбардувань. Щоправда, Гондурас зазнав більше збитків, оскільки більшість воєнних дій відбулися на території останнього. Проте у зв'язку із напливом біженців Сальвадор опинився у соціальній кризі; 4) Гондурас офіційно заклав кордон із Сальвадором, і тим самим перешкодив обігу сальвадорської продукції. Обґрунтовується думка про те, що в наслідок військового конфлікту припинив діяльність проект регіонального економічного співробітництва – Центральноамериканський Спільний Ринок. Тобто, війна 1969 року призвела до 22-річного припинення дії Центральноамериканського Спільного Ринку, який був створений за ініціативою уряду США; 5) при владі у Сальвадорі та Гондурасі посилювалась політична участь військових.

Висновки. Результати «футбольної війни» не приніс жодної користі ні для Гондурасу, ні для Сальвадору, воєнний конфлікт мав низку негативних наслідків для соціального, політичного та економічного розвитку як двох країн, так і регіону загалом. Мало того, «футбольна війна» на тривалий час заморозила інтеграційні процеси в Центральній Америці.

Список використаних джерел

- Acker, A., 1988. *Honduras: The Making of a Banana Republic*, Toronto: Between the Lines, 166 p.
- Anderson, T., 1981. *The War of the Dispossessed: Honduras and El Salvador 1957*, Lincoln: University of Nebraska Press, 203 p.
- Cruz-Manjarrez, A., 2017. A casi 50 años de la Guerra del Fútbol: ¿a dónde va el fútbol de El Salvador? *Vice*. [Online]. Available: <https://www.vice.com/es/article/8xakng/a-casi-50-anos-de-la-guerra-del-futbol-a-donde-va-el-futbol-de-el-salvador> (Last Access: 18.05.2023).
- Escudos, J., 2014. La sombra de una guerra. *La prensa grafica*. [Online]. Available: <https://7s.laprensagrafica.com/la-sombra-de-una-guerra/> (Last Access: 30.04.2023).
- Galeano, E., 1995. *El fútbol a sol y sombra, primera edición de bolsillo*. Madrid: Siglo XXI de España. [Online]. Available: https://bibliotecaia.ism.edu.ec/Repo-book/e/el_futbol_a_sol_y_sombra.pdf (Last Access: 30.04.2023).
- García, O., 2019. La Memoria de la Mal llamada 'Guerra del Fútbol'. *Iberoamericana – Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies*. [Online]. Available: <https://www.iberoamericana.se/articles/10.16993/iberoamericana.420/> (Last Access: 30.04.2023).
- Goldstein, E., 1991. *Wars and Peace Treaties (1816 – 1991)*, London and NY: Routledge, 288 p.
- Leyva H., 2009. *Imaginarios (sub) terráneos. Estudios literarios y culturales de Honduras*, Tegucigalpa: Organización para la Cultura, 200 p.
- Luckhurst, T., 2019. Honduras v El Salvador: The football match that kicked off a war. *BBC News*. [Online]. Available: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-48673853> (Last Access: 30.04.2023).
- Marcos, J., 2009. Jamás imaginé lo que desencadenaría mi gol. *El País*. [Online]. Available: https://elpais.com/diario/2009/07/20/deportes/1248040816_850215.html (Last Access: 30.04.2023).
- Orozco, M., 2003. *Conflictos fronterizos en América Central: tendencias pasadas y sucesos actuales*, México: Siglo XXI, 279 p.
- Pérez-Pineda, C., 2014. *El Conflicto Honduras-El Salvador, julio de 1969*, San José: MREC, 180 p.
- Scarinzi, S., 2020. La prima guerra del football. *Opinio Juris*. [Online]. Available: <https://www.opiniojuris.it/la-guerra-del-football/> (Last Access: 30.04.2023).
- Кулик, С., 2012. Футбольні матчі як привід для збройного конфлікту між Сальвадором і Гондурасом у 1969 році, *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*, № 21, с. 82–89.
- Куцька, О., Перемибіда, Д. 2022. Реалізація прагнення виходу до моря в рамках водних конфліктів XXI століття: зарубіжний досвід вирішення протиріч мирним шляхом, *Військово-науковий вісник*, №37, с. 270–291.
- Поліщук, К., 2012. Міждержавні конфлікти у Південній Америці: причини, еволюція, стратегії врегулювання, *Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини*, №30, с. 53–67.
- Строкаль, В., Ковпак, А., 2022. Воєнні конфлікти та вода: наслідки й ризики, *Науково-практичний журнал «Екологічні науки»*, №5(44), с. 94–102.

References

- Acker A., 1988. *Honduras: The Making of a Banana Republic*, Toronto: Between the Lines, 166 p. (in English).
- Anderson, T., 1981. *The War of the Dispossessed: Honduras and El Salvador 1957*, Lincoln: University of Nebraska Press, 203 p. (in English).
- Cruz-Manjarrez, A., 2017. A casi 50 años de la Guerra del Fútbol: ¿a dónde va el fútbol de El Salvador? *Vice*. [Online]. Available: <https://www.vice.com/es/article/8xakng/a-casi-50-anos-de-la-guerra-del-futbol-a-donde-va-el-futbol-de-el-salvador> (Last Access: 18.05.2023). (in Spanish).
- Escudos, J., 2014. La sombra de una guerra. *La prensa gráfica*. [Online]. Available: <https://7s.laprensagrafica.com/la-sombra-de-una-guerra/> (Last Access: 30.04.2023). (in Spanish).
- Galeano, E., 1995. *El fútbol a sol y sombra, primera edición de bolsillo*, Madrid: Siglo XXI de España. [Online]. Available: https://bibliotecaia.ism.edu.ec/Repo-book/e/el_futbol_a_sol_y_sombra.pdf (Last Access: 30.04.2023). (in Spanish).
- García, O., 2019. La Memoria de la Mal llamada 'Guerra del Fútbol'. *Iberoamericana – Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies*. [Online]. Available: <https://www.iberoamericana.se/articles/10.16993/iberoamericana.420/> (Last Access: 30.04.2023). (in Spanish).
- Goldstein, E., 1991. *Wars and Peace Treaties (1816 – 1991)*, London and NY: Routledge, 288 p. (in English).
- Kulyk, S., 2012. Futbolni matchi yak pryvid dlia zbroinoho konfliktu mizh Salvadorom i Hondurasom u 1969 rotsi [Football matches as a reason for the armed conflict between El Salvador and Honduras in 1969], *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, № 21, s. 82–89. (in Ukrainian).
- Kutska, O., Peremybida, D., 2022. Realizatsiia prahnennia vykhodu do moria v ramkakh vodnykh konfliktiv XXI stolittia: zarubizhnyi dosvid vyrishennia protyrich myrnym shliakhom [Realization of the desire for access to the sea in the framework of water conflicts of the 21st century: foreign experience in resolving conflicts peacefully], *Viiskovo-naukovyi visnyk*, №37, s. 270–291. (in Ukrainian).
- Leyva, H., 2009. *Imaginos (sub) terráneos. Estudios literarios y culturales de Honduras*, Tegucigalpa: Organización para la Cultura, 200 p. (in Spanish).
- Luckhurst, T., 2019. Honduras v El Salvador: The football match that kicked off a war. *BBC News*. [Online]. Available: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-48673853> (Last Access: 30.04.2023). (in English).
- Marcos, J., 2009. Jamás imaginé lo que desencadenaría mi gol. *El País*. [Online]. Available: https://elpais.com/diario/2009/07/20/deportes/1248040816_850215.html (Last Access: 30.04.2023). (in Spanish).
- Orozco, M., 2003. *Conflictos fronterizos en América Central: tendencias pasadas y sucesos actuales*, México: Siglo XXI, 279 p. (in Spanish).
- Pérez-Pineda, C., 2014. *El Conflicto Honduras-El Salvador, julio de 1969*, San José: MREC, 180 p. (in Spanish).
- Polishchuk, K., 2012. Mizhderzhavni konflikty u Pivdennii Amerytsi: prychny, evoliutsiia, stratehii vrehuliuvannia [Interstate conflicts in South America: causes, evolution, settlement strategies], *Visnyk Lvivskoho universytetu*, №30, s. 53–67. (in Ukrainian).
- Scarlinzi, S., 2020. La prima guerra del football. *Opinio Juris*. [Online]. Available: <https://www.opiniojuris.it/la-guerra-del-football/> (Last Access: 30.04.2023). (in Spanish).
- Strokal V., Kovpak, A., 2022. Voienni konflikty ta voda: naslidky y ryzyky [Military conflicts and water: consequences and risks], *Naukovo-praktychnyi zhurnal «Ekolohichni nauky»*, №5(44), s. 94–102. (in Ukrainian).

Ivan Danyliuk

Ph.D. (History), T. Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE «FOOTBALL WAR»: THE SALVADOR-HONDURAS CONFLICT OF 1969

In the article investigated the causes and course of the conflict between El Salvador and Honduras in 1969, as well as the consequences of the conflict on integration processes in the region. It was noted that the cause of the Salvador-Honduran conflict was in the problems of land reform in Honduras and demographic problems in Salvador; also, in territorial disputes that lasted between the two countries; as well as the uneven development of Salvador and Honduras. In addition, the press of both countries contributed to the aggravation of the crisis, and violence against Salvadorans in Honduras and against Hondurans in Salvador during football matches. In 1969, relations between the two countries deteriorated due to the forced deportation of Salvadorans from Honduras, whom the Honduran government had agreed two years earlier to accept in their country and provide them with land to cultivate. The problem of the deportation of Salvadorans, which was difficult to integrate into Salvador's economic life due to limited land resources and Salvador's population overpopulation, posed a number of challenges for the Salvador government. Consequently, the deportations of Salvadorans from Honduras, territorial disputes between the two countries, and Honduras' economic backwardness from Salvador provoked conflict. The article states that the conflict between Salvador and Honduras resulted according to various sources from 2 to 6 thousand killed civilian and military casualties on both sides; significant number of Salvadorans (according to various sources, from 60 to 130 thousand refugee) who were forcibly deported from Honduras or fled for fear of their future; Honduras and Salvador have suffered significant industrial and social damage as a result of the bombing. However, Honduras suffered more losses, as most of the hostilities took place in Honduran lands; the social situation in Salvador has deteriorated, and the government has been unable to address the economic and social needs of Salvadorans deported from Honduras; Honduras has officially closed its border with El Salvador, thus hindering the circulation of Salvador's products in Honduras. Thus, the Central American Common Market terminated its regional economic cooperation project; under the rule of both Salvador and Honduras, the political participation of the military was strengthened.

Keywords: Football War, Hundred Hours War, Diplomacy, Salvador, Honduras, Latin America.